

Néhány gondolat a tekerőpataki kincs keltezéséről és elrejtésének okairól¹

Gáll Ervin

A második világháború kirobbanását megelőző hónapokban, 1939 májusában a Tekerőpatak² melletti Kápolna-oldal nevű dombról (1. kép) a kilyénfalvi³ Csobotár Péter homokot fuvarozott. Fél méter mélyen, egy földomlásban sok pénzt és elrejtett ezüstékszereket talált. A kincset a fuvaros bevitte a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumba, azonban az intézmény gyászos gazdasági helyzete miatt a múzeum annak csak töredékét tudta megvásárolni. Az együttest *Székely Zoltán*, a múzeum akkor fiatal régésze már 1945-ben tudományos közlésben tárta a szakma elé. Leírása szerint az érmek egymásra voltak téve, az ékszereket pedig a pénzek mellé helyezték⁴ (SZÉKELY 1945.). *Azóta e kincsleletet a gót korszak (Marosszentanna kultúra) végét jelző legfontosabb leletek egyikeként értékelték a nemzetközi tudományos berkekben.*⁵

1. Hol volt elrejtve a kincs? (1. kép)

Az első kérdés az, hogy hol volt elrejtve a kincs? A Székely Zoltán plasztikus leírásában említett Kápolna-oldal⁶ Tekerőpataktól délkeletre helyezkedik el. A domb legnagyobb tengerszint feletti magassága 944,1 m. A falu felől mai napig is látszik a legnagyobb kőbánya. A problémát az okozza, hogy több helyen termeltek ki követ a környéken, így nem egyértelmű, hogy éppen melyik „bányáról” van szó. Ma már az akkoriak közül aligha találunk bárkit (főleg a találót), aki pontosan behatárolná a kincs helyét. A kérdés tehát marad: a kúp alakúra emlékeztető dombnak vajon melyik felén és milyen tengerszint feletti magasságban ásták el e kincset? Mivel a felső részekben – tudomásom szerint – követ szottak bányászni, az alsó részen pedig köves homokot, véleményem szerint a domb északnyugati részének alsó felén lévő, a falu felől is látható bányánál lehetett a kincs (2. kép).

2. Miből állt a kincs?

A tekerőpataki kincs tárgyai, illetve összetétele – ahogyan alább részletesen tárgyalom – teljesen eltér a IV. század második felére keltezhető többi leletegyüttesétől. Az öltözék akkori divatos elemeit és pénzérmeiket tartalmazott.

¹ E dolgozat annak reményében íródott, hogy valamikor talán a Gyergyó-medence régészeti kutatása is elkezdődik. A jelenlegi állapot – enyhén szólva is – tragikomikus (például a városi múzeumban soha régészt nem alkalmaztak). Miközben azon vitatkozunk, hogy őslakosok vagyunk-e vagy hogy mikor telepedtünk be mesés szépségű medencénkbe, soha valamirevaló régészeti kutatásnak (amely főleg az Árpád-kor kutatását venné célba) még az igénye sem fogalmazódott meg senkiben.

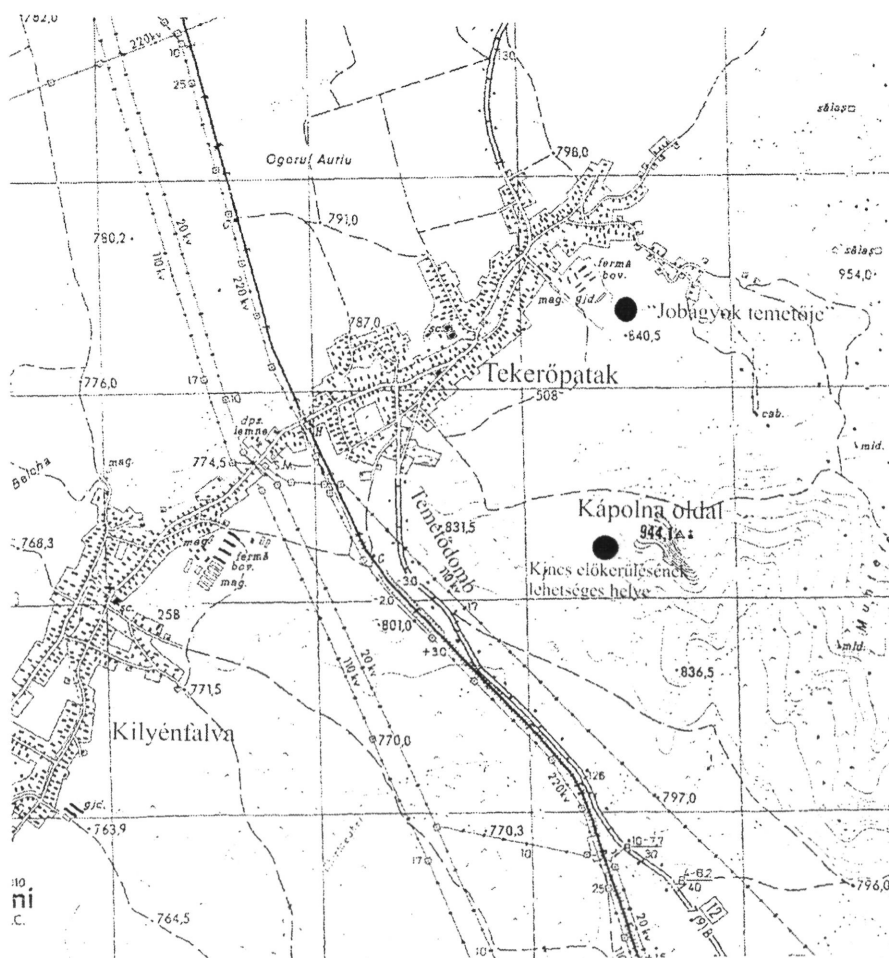
² A helységnevezés-azonosítót lásd a kötet végén! A Maros mellékfolyójáról, a Tekerőről nevét kölcsönző falut 1567-ben említi először a pápai tizedjegyzék. A dokumentum 47 kapuról számol be. A falu községi rangban a medence meghatározó gazdasági egysége volt egészen az államosításig, amikor elveszítette jelentőségét. A XX. század elején 2200 lelket számoló, főleg állattenyésztésből élő falu mára 900 lelkesre zsugorodott annak ellenére, hogy Gyergyószentmiklós elővárosának számíthatjuk, s magát a települést vasútvonallal és országúttal szeli át.

³ Tekerőpatakkal összenőtt település. Első említése 1615-ből keltezhető. Ma Újfaluközséghez tartozik, Tekerőpatakkal együtt.

⁴ E tárgyak: félkör alakú lemezes ezüsthüvely, két darab ezüst karperec, három darab ezüstcsat (Székely az egyiket szíjvégnek határozta meg), két darab ezüst hajkarika, 60 darab ezüstdenár, három darab félhold alakú aranycsüngő, egy darab Gratianus aranyérme.

⁵ Szeretném, megköszönni Péter Ferenc topográfus és Molnár Attila fényképész barátomnak technikai segítségét. Ugyanakkor nagyon sok tanácsal és útbaigazítással látott el Radu Harhoiu professzor és Florin Petrescu, a Marosszentanna–Csernyahov kultúra lelkes bukaresti kutatója. Hálás köszönet érte.

⁶ A Kápolna-oldal nevét a hegy tetején épített kápolnáról nyerte. A XVII. században építtette a Gáborfi-család. Ma Rozália Kápolna néven ismert. NyJAMÉ XLVII. 2005. 145–159.

1. kép
A kincs valószínűsíthető előkerülési helye

Fig. 1
The probable location of the Tekerőpatak treasure

2. kép
Tekerőpatak–Kápolna-oldal

Fig. 2
Tekerőpatak–Kápolna-oldal

Néhány gondolat a tekerőpataki kincs keltezéséről és elrejtésének okairól

A megtaláló elbeszélése alapján írta le Székely Zoltán e tárgyakat:

1. Ezüstfibula (I. tábla 1a–b.)
2. Két ezüst karperec (I. tábla 3–4.)
3. Három ezüstcsat (II. tábla 1–3.)
4. Két ezüst hajkarika (I. tábla 2., 5.)
5. Három félhold alakú aranycsüngő (II. tábla 4–6.)
6. 40 darab ezüstdenar: Hadrianus (117–138), Antonius Pius (138–161), Lucius Verus (161–169) veretei
7. 10 darab ezüstdenar Commodus (180–192) idejéből
8. 10 darab ezüstdenar Constans uralkodása idejéből (337–350)
9. Gratianus három aranyérme (367–383)

3. A kincs tárgyainak tipokronológiai elemzése

A kincs tárgyait két csoportba osztottuk:

1. Azok a tárgyak, amelyeket a Székely Nemzeti Múzeum megvásárolt, és amelyekről van fényképünk.
2. A második csoportba soroltuk a Székely Zoltán által felsorolt tárgyak közül azokat, amelyeket a sepsiszentgyörgyi intézménynek szűkös anyagi helyzete miatt nem sikerült megvásárolnia.

A fibula (I. tábla 1a–b.)

Az ezüstfibula fejlapja egy sima félkört képez, melynek alsó részéből ugrik ki a domború, keskeny kengyel, ugyancsak félkör alakban, és egy sima, hosszúkás rombusz alakú lábban végződik. A fejlapot gomb díszíti. A fejlap és a kengyel, illetve a kengyel és a láb közötti részt gyöngysorral díszítették. Az öntéssel készült fibula lábát kalapálták. A hátlapján megfigyelhető rugószerkezet egy szálból készült és a tüben folytatódik. A rugó két tengelye vas. Az analógiák alapján valószínűleg a végeikre szerelt négy gomb hiányzik. Erre utal legalábbis, hogy a rugók túlnyúlnak a tengelyeken. Súlya 24 g. H: 8,2 cm, fejének szélessége 4,1 cm, magassága (gomb nélkül) 2 cm, a gomb magassága 0,4 cm, a kengyel szélessége 1,6 cm, a fibula lábának hossza 4,2 cm, a rugótekeres hossza 4,4 cm.

E fibulatípusnak a régészeti szakirodalomban kiemelt figyelmet szenteltek (AMBROZ 1966. 79–91., HORED T 1982., DIACONU 1973. 257–275., BÓNA 1988. 117–120. 7. ábra). E kutatások alapján a tárgy használati idejét a IV. század második felétől az V. század első harmadáig állapították meg (pl. Căna). Ismert a Felső-Tisza-vidék lelőhelyeiről (Tiszadob, Tizakarád – ISTVÁNOVITS 1992. 94–96., Fig. 1–2.), de az Alsó-Tisza vidékéről is (Tápé–Malajdok – ISTVÁNOVITS 1992. Fig. 4: 7.). A Maroszentanna kultúra területén általános e fibulatípus használata (Spanțov, Izvorul, Alex. Odobescu, Oinac, Mogoșani, Csernyahov–Romaski, Gavrilovka), azonban a tekerőpatakihoz hasonló ezüsből készült, gyöngysordíztésű darabok már sokkal kisebb számban fordulnak elő. Megemlítjük a Ranzsevoje 14. sírban (SZIMONOVICS 1979. 63–111.), Szinjavkán, a Lețcani 36. sírban (BIERBRAUER 1980. 135.), Mogoșani 6. sírban (DIACONU 1969.), Târgșor több sírjában (DIACONU 1965.), Bârlad–Valea Seacă 541. sírban (PALADE 1983. Fig. 2. 4–5., Fig. 4. 7., 10.) előkerült példányokat.

Az Erdélyi-medencéből egy tucat lemezes fibula ismert: Baráthely–Rozsos (BLÁJAN–TOGAN 1981. Fig. 1: 5.), Maroszentanna 40., 46., 49., 55. sír (KOVÁCS 1912. 52. kép 3–4., 62. kép 3. a–c., 66. kép a–c., 74. kép 2–3.), Maroslekenca (BENINGER 1938. 125–126, Abb.5.), Szászhermány (ALEXANDRESCU–POP–MARCUS 1973. 245. Pl. XIX: 1.), Újös–Rét (MARINESCU–GAIU 1989. Fig. 7. A. 1–2.), Mezőakna (MARINESCU–DĂNILĂ 1976. Pl. VI: 1. a–b.), Magyarpalatka (HICA–CĂMPEANU 1976. Pl. 6: 3.),

Vajdakamarás (BÓNA 1988. 118., 7. ábra.), Kolozsvár–December 30. utca (VLASSA 1970.), Kilyén–település (BARTÓK–BORDI 1999.), Mezőerked (TEJRAL 1992. Taf: 7. 6.). Gyöngsordíszítésű azonban csak a *mezőerkedi ezüstfibula*. A mezőerkedi leletanyagot Jaroslav Tejral Marossszentanna kultúra utáinak („nachčernachovzeitlich”) határozta meg (TEJRAL 1992. 238.) és Radu Harhoiut⁷ idézve mint egy észak-pontuszi kultúrhatást vette számba.

A gyöngsordíszítésű fibulák keltezésének értékelése szempontjából fontos a Bârlad–Valea Seacă I. 541. sír leletanyaga, ugyanis az ásató régész, Victor Palade szerint az itteni temetkezések az V. századba is belenyúlnak (PALADE 1983. 405–406.). Ezt a véleményt nem osztja Radu Harhoiu (HARHOIU 1994.).

A gyöngsordíszítésű fibulák későbbi használatát biztosan dokumentálhatjuk az olaszországi Villafontana kultúrkörből (BIERBRAUER 1968. 75.), valamint a mai Szlovákia északkeleti területeiről (pl. Căna – BIERBRAUER 1980. 135.).

Visszatérve térségünkbe, a leletek többsége arra utal, hogy a gyöngsordíszítésű fibulák használatát a IV. század második felére és az V. század elejére tehetjük (ISTVÁNOVITS 1992. 96.). E típusú fibulák későbbi változatait ékköborítással díszítik.⁸

A mezőerkedi példány keltezése azonban egyértelműen elgondolkodtató a kincs datálása szempontjából.

Hajkarikák vagy gyűrűk (I. tábla 2., 5.)

E tárgyakat is ezüsből készítették. Mindkét példányt sima, kerek átmetszetű drótból hajlították. Az egyik vastagabb, súlya: 4 g, átm.: 2,2x1,9 cm, a huzal vastagsága 0,25 cm, a végénél 0,3 cm vastag. A másik darab (8) 2 g, átm.: 2,3x2,1 cm, a huzal vastagsága 0,18 cm, a végénél 0,3 cm vastag.

Székely Zoltán gyűrűnek határozta meg ezeket az ékszereket, de – véleményem szerint – lehettek hajkarikák is. Funkciójukat nem lehet egyértelműen meghatározni.

Karperecek (I. tábla 3–4.)

A Kápolna-oldalban talált kincsből két ezüst karperec ismert:

1. Sima ezüstdrótból hajlított, kör átmetszetű, a vége alig észrevehetően kiszélesedik. A tárgy három részén díszsodrát alkalmaztak. Súlya: 17 g, átm.: 6x5,1 cm, a drót vastagsága 0,3 cm, a végénél a vastagság 0,45 cm.

2. Sima ezüstdrótból hajlított, kör átmetszetű, a vége jól megfigyelhetően kiszélesedik. Súlya: 14 g, átm.: 6,1x5,3 cm, a drót vastagsága 0,3 cm, a végénél a vastagság 0,5 cm.

E karperec típusok átmenetet képeznek a IV. századi kör átmetszetű, vékony és a végükön sodrát alkalmazott karperecek és az V. században jól ismert kör átmetszetű, végén kiszélesedő karperecek között. Ennek alapján e típusok használatát a IV–V. század határa között húzhatjuk meg. Megemlítjük, hogy karperec-viseletre nincsenek régészeti adataink sem a havasalföldi, sem az erdélyi Marossszentanna típusú temetőkben (MITREA–PREDA. 1966.), ellentétben a IV. századi, római temetőkkel (pl. Histria – PREDA 1980. 51.).

⁷Radu Harhoiu 1988-ban még nem ismerte a nagy fontosságú kilyéni és kézdivásárhelyi rövid kardokat (ún. „Kurzschwert”), így megállapításai csak a román Alföldre lehetnek érvényesek. Azonban ma már teljesen biztosnak vehető a keleti elem IV–V. századi Erdélyi-medencei jelenléte (Vö. HARHOIU 1988., GÁLL 2005. I: 1.).

⁸Az utolsó elemzés a fibulatípus és változatáról Radu Harhoiu nevéhez fűződik (HARHOIU 1995.).

Néhány gondolat a tekerőpataki kincs keltezéséről és elrejtésének okairól

Csatok (II. tábla 1–3.)

A tárgyalt kincsből két ezüstcsat ismert:

1. Karikája kör alakú, keresztmetszete kerek, a csat tuskéje ráhajlik a karikára, a keresztmetszete háromszögű, a töve felé vastagabb, a csattüske alja simán levágott. A szíjszorító lemez csuklóval kapcsolódik a karikához. A szíjszorító lemez kissé trapezoid alakú. Súlya: 21 g, hossza 4,1 cm, a szíjszorító lemez 1,6x1,35 cm, lent 1,25 cm, a csattüske hossza 2,6 cm, a karika átmérője 2 cm, a legnagyobb vastagsága 0,8 cm.

2. Karikája kör alakú, kerek átmetszetű, a túske ráhajlik a karikára. A túske átmetszete háromszögű, üreges, a vége felé vastagodik és meg van hajlítva. A szíjszorító lemez tojásdad, a karikához kettős csuklóval kapcsolódik. Súlya: 28 g, hossza 4,1 cm, a szíjszorító lemez 1,95x1,3 cm, a csattüske hossza 2,6 cm, a legnagyobb vastagsága 0,8 cm.

Mindkét csat lemeze üreges, tokszerű.

3. Valójában a leletben még egy csat szerepelt: a Székely Zoltán által szíjvégnek nevezett tárgy valójában csat. Karikája kör alakú, kerek átmetszetű, a szíjszorító lemez hosszúkás, elnyújtott trapéz alakú. Súlya: 12,5 g, átmérője 4,1 cm, a szíjszorító lemez szélessége lent 2,3 cm, fent 1 cm, hossza 2,3 cm.

A vastag tuskével ellátott ovális testű csatok a IV. század második felében jelentek meg a Marosszentanna kultúra területén (MITREA–PREDÁ 1966. Fig. 10: 3.). Ismertek mind településekről, mind temetőkből.⁹ A Marosszentanna kultúrával nagyon sok hasonló jellegzetességet mutató felső-Tisza-vidéki IV. századi temetőkből is ismertek e leletek (ISTVÁNOVITS 1992. Taf. 9: 3–5.); akárcsak más területekhez tartozó leletanyagból (pl. a dobrudzsai Callatis – PREDÁ 1980. 39, Pl. XV.).

Constantin Preda szerint az ovális testű csatok használatának felső határa a IV. század vége (PREDÁ 1980. 39.), habár egyes darabok biztosan használatban maradtak az V. században is (TEJRAL 1986. 199., TEJRAL 1997. 338.). Radu Harhoiu hasonló csatokat a IV. század végére és az V. század elejére keltezett Erdély területén (Baráthely 1. sír és 5. ház – HARHOIU 1997. 107.). Valamivel korábbra keltezhetjük a négyyszögletes testű csatokat (PREDÁ 1980. 39.). A harmadik példányt is a IV. század végére datálhatjuk.

Félhold alakú aranycsüngők (II. tábla 4–6.)

Három félhold alakú aranycsüngőt is említ Székely Zoltán a kincs leírásában. Ezekről csak annyit tudhatunk meg hogy aranyból készítették őket. Meglepő, hogy éppen ezen nagyon fontos tárgyakat az akkori Székely Nemzeti Múzeum felelősei nem vásárolták meg. Ezt valószínűleg anyagi gondokkal magyarázhatjuk.

Fontosságuk nemcsak abból következik, hogy aranyból készültek, hanem időrendi okokból is sajnálatos hogy e tárgyakról legalább egy fénykép nem maradt meg. A következőkben éppen időrendi jelentőségükről szólok. Amint Bóna István is említi, a félhold alakú csüngők egyetlen Marosszentanna típusú temetőben sem fordultak elő, inkább a későbbi időszakra jellemzőek (BÓNA 1988. 130.). Előfordult lunula a fántânelei temető 2. sírjában, amelyet a IV. század végére – az V. század elejére kelteznek, és a Marosszentanna kultúra utáninak tartják.¹⁰ Említhetünk lunulát Zilahról (BÓNA 1988. 133.), valamint Gáváról (HAMPEL 1911. 143. V. 5. kép). E tárgy az Erdélyi-medencében tudomásunk szerint csak a későbbi korszakra, az V. századba datálható tárgyakkal ismert.

⁹ Bârlad–Valea Seacă 543. sír, Mogoșani 52. és 66. sír, Marosszentanna 36. sír, Ranzsevoje 14. sír, Târgșor nyolc sírből (Vö. BIERBRAUER 1980. Tab. 3., 9., 11: 3.; PALADE 1983. Fig. 1: 8.; DIACONU 1966. Tab. 2: 7., 12.

¹⁰ Amint említettem Jaroslav Tejral Marosszentanna kultúra utáninak tartja és az úgynevezett D1 horizonthoz sorolja ezt a temetőt, amelynek abszolút időrendjét 390 és 415 közötti időszakra teszi. Ebbe a kronológiai fázisba sorolja Radu Harhoiu is, aki a D1 peiodust 380 és 420 közöttre teszi (TEJRAL 1992. 237–238., HARHOIU 1997. Taf. CXXXVII.).

A tekerőpataki kincsben több pénz került elő. Ezeket több nemzedéken keresztül gyűjthették: II. századi, illetve IV. századi római császárok veretei egyaránt előfordultak benne. Nem bizonyos, de lehetséges tezaurációról beszélni. Erre később térek ki.

Az érmék időrendje:

1. 40 darab ezüstdenar: Hadrianus (117–138), Antonius Pius (138–161) és Lucius Verus (161–169) veretei.
2. 10 darab ezüstdenar Commodus (180–192) idejéből.
3. 10 darab ezüstdenar Constans uralkodása idejéből (337–350).
4. Gratianus három aranyérme (367–383).

E fontos éremegyüttes, amint látjuk Gratianus aranyvereteivel záródik. Amint Székely is említette, az utolsó aranypénzek verdefényesek, tehát nem voltak hosszú ideig forgalomban.

4. Történeti és régészeti következtetések a tekerőpataki kincs kapcsán.

Időrendi megfigyelések (III. tábla)

A tekerőpataki kincslelet egy részét a IV. század második felétől az V. század első feléig használt régészeti leletekből ismert tárgytípusok alkotják. Vannak olyan típusok is, amelyeknek használatát még későbbi időszakban is sikerült kimutatnunk. A tárgyak egy része tehát nem nyújt pontos kronológiai alapot, mivel előfordulhat mind IV. századi (Marosszentanna kultúra), mind későbbi környezetben. A félhold alakú csüngők használatát a IV–V. század fordulójára keltezhetjük, vagyis a német régészeti időrend szerint a D1 fázishoz tartoznak, és a Marosszentanna kultúra utáni anyagi kultúra termékeként értékelhetjük ezeket. A tárgyak (ovális testű csat, félkorong lemezes csat) párhuzamainak többsége a IV. század végére keltezi a leletet, a félhold alakú csüngők pedig a kincs felső kronológiai határát jelzik.

A kincs időrendi meghatározásában – véleményünk szerint – a kelleténél nagyobb jelentőséget tulajdonítottak a szakemberek az érméknek (BÓNA 1988. 129–130., HARHOIU 1997. Taf. CXXXIX., BIERBRAUER 1980. 135., TEJRAL 1992. 235.). Nem vették figyelembe, hogy a veretek kibocsátása, megszerzése és földbekerülése között évtizedek telhettek el. A tekerőpataki kincset fenntartás nélkül értékelték a Marosszentanna kultúra végét datáló legfontosabb leletként a Gratianus (367–383) által kibocsátott pénzek alapján. Ezzel ellentétben például a szilágysomlyói kincs esetében elsősorban nem a római császárok aranymedalionjait vették figyelembe, hanem a kincs tárgyainak (főleg a fibuláknak) keltező értékét. Mint ismeretes, a szilágysomlyói kincs aranymedalionjait mintegy 80 év alatt gyűjtötték össze, az elsők Maximianus császár veretei, míg a kincset Gratianus aranyai zárják. Ez nem gátolta meg például Radu Harhoiut, hogy a kincset az V. század közepére – második felére keltezze az ékkövel díszített fibulák alapján. Egyenesen a sorsdöntő nedaoi csatához kapcsolta a leletet és mint rituális szertartás maradványát könyvelte el (HARHOIU 1998. 62–63.). Csak éppen a tekerőpataki kincs esetében tartották teljesen mérvadónak a szilágysomlyói kincs aranymedalionjaival egykorú pénzek keltező értékét. E kronológiai megfigyelések alapján vélekedünk úgy, hogy a tekerőpataki kincset nem lehet a *Marosszentanna kultúra termékeként értékelni, hiszen ilyen típusú és leletanyagú kincsleletek ismeretlenek a IV. században.*

A lelet összetétele

Már Bóna István összefoglalta a Délkelet-Erdélyben elásott és a IV. század második felére keltezhető kincsleleteket (Krászna, Szászföldvár, Borszék, Maroscsapó, Töröcsvári-szoros) (BÓNA 1988. 129–130.). E kincsleletek összetétele azonban teljesen eltér a tekerőpatakiétól: csak érmeket

Néhány gondolat a tekerőpataki kincs keltezéséről és elrejtésének okairól

és aranyrudakat tartalmaznak, hiányoznak a tekerőpataki kincsből ismert viseleti tárgyak, fibulák, csatok, csüngők. Ugyanakkor ezekben a kincsleletekben nem találunk több nemzedéken át gyűjtött érmekeket, mint a tekerőpatakiban. Ezek a vonások teljesen más jelleget kölcsönöznek a Gyergyó-medencében előkerült kincsleleteknek. A tekerőpataki kincs esetében beszélhetünk teaurálásról, amely az előbbi kincsek esetében nem tételezhető fel. A tekerőpataki összetétele inkább egy későbbi korszak kincsleletére, a már említett szilágysomlyóira hasonlít. A 16 aranymedalion Maximianus császártól (286) egészen – a tekerőpatakihoz hasonlóan – Gratianus császár (367–383) veretéig tart. Ehhez hozzátartozik a pompázatos aranylánc, a római császári onyxfibula, az ez ideig párhuzam nélküli eskügyűrű, három pár arany és hét pár arany-ezüst rekeszdíszes, ékköves fibula. Amint látjuk a tekerőpataki kincs esetében a teaurálás hasonló, s legalább ennyire fontos a két kincsben talált tárgyak közötti hasonlóság, ti. hogy fibulákat rejtettek el. Véleményünk szerint a két kincset – hasonló-ságaik alapján – azonos okokból áshatták el.

Mik lehetnek ezek az okok? Tekerőpatak esetében két dolgot vehetünk figyelembe:

1. Katonai-politikai zavargások készíthették a tulajdonost/tulajdonosokat arra hogy a Kápolna-oldalban, 836-os és 944,1 tengerszint feletti magasságok között valahol elássák a kincset.

2. Második lehetőségként rituális okot tételezhetünk fel. E mellett szól a kincslelet nem nagy súlya – a megmaradt tárgyak 122,5 grammot nyomnak¹¹ –, valamint a pénzek teaurálása. Ilyen vagyont nem szokás egyszerűen elásni, hiszen súlyuk nem képezett olyan akadályt, amely tulajdonosát meggátolta volna a szállításukban. E sorok szerzője rituális szertartás eredményeképpen képzelettel el a tekerőpataki kincs földbekerülését. Nem szabad ugyanakkor elfelejtenünk, hogy az V. század a nagy kincsleletek korszaka.¹²

A kincs régészeti és történelmi környezete

Nagyon jól ismertek a gót korszak utáni alapvető politikai-katonai változások: ez az időszak (D1) a hun katonai-politikai uralom nyitánya. Nagyon találóan nevezte e korszakot (D1–D2) Radu Harhoiu a „steppe csillogásának” 2000-ben megjelent népszerűsítő könyvében (HARHOIU–GORA 2000. 11–35.).

A hun uralom előőrseiként Dél-Erdélyben megjelenhettek az első keleti elemek a sztyeppről. Ennek legfontosabb bizonyítékai a Délkelet-Erdélyből ismert alán jellegű rövid kardok Kilyénről és valószínűleg Kézdivásárhelyről (HARHOIU 1988. 87., GÁLL 2005.) A Hunyad megyei Miciáról ugyancsak hasonló jellegű rövid kardot ismerünk (HARHOIU 1988. 87.), s ennek párhuzamai eljutottak egészen a Tisza–Maros találkozásáig, ahol hun kori, keleti eredetű népesség temetkezhetett (PÁRDU CZ 1959. 367.).

Egészen más régészeti kultúrhorizont körvonalazódik Észak-Erdély területéről. Itt a Wielbark régészeti kultúra lecsapódását jelző gepida temető-, sír- és szórványleletek ismertek. A már több ízben említett újősi temető mellett megemlítjük a somkeréki karddal, lándzsával és edénnyel eltemetett gepida harcost, valamint a budatelki kard-, edény- és pajzsdudor leletet, amely már a gepida emlékműkhöz tartozik (BÓNA 1961. 199–202., BÓNA 1988. 133.). A budatelki pajzsdudor párhuzamait Újhartyánból, Nagyváradról és Szilágysomlyóról ismerjük.

A kutatás több mint tragikus helyzete miatt a Gyergyó- és a Csíki-medencét egyik régészeti leletkörbe sem lehet ma még beilleszteni, mivel egy „halvány” gyergyószárhegyi IV. századi településről szóló híradáson kívül a területéről csak a tekerőpataki kincset ismerjük (BÓNA 1988. 126.).

¹¹ A Krásznán talált aranyrúd mintegy hat kilogrammos volt! E kincsleletet Florin Curta az V. század elejére keltezte és egy hun központtal hozta kapcsolatba – CURTA 1994. 144–145.

¹² Pietroasele (ODOBESCU 1889–1900., ODOBESCU 1976., HARHOIU 1976. 1011–1054., HARHOIU 1977.), Szilágysomlyó (PULSZKY 1889. 233–238., PULSZKY 1890.), Szamosfalva (HORED T–PROTASE 1970.) stb. Ugyanakkor ismert szokás a germán törzseknel a csaták előtt/után az isteneknek áldozatokat bemutatni. Írásos adatok például az alamannok esetében ismertek 266-ból.

Visszatérve előbbi gondolatmenetünkhöz, az Erdélyi-medencében tehát a IV–V. századi fordulóján két nagy és eltérő kulturális jegyeket hordozó régészeti leletkört különböztethetünk meg: Északkelet- és Északnyugat-Erdélyben a gepida kultúrhorizontot (a fentebb említett Wielbark kultúra utóda), míg Délkelet-Erdélyből vegyes, nem feltétlenül etnospecifikus leletanyagú, keleti kultúrára utaló horizont körvonalazódik (3. kép). E keleti eredetű népesség valószínűleg a délkelet-erdélyi szorosokon juthatott a medencébe. Fontos, hogy a közel fekvő Pietroaselén (a 9. sírból) a fentiekben említettekhez hasonló, alán eredetű rövid kardot ismerünk II. Constantius (337–361) pénzével kelteztve (HARHOIU 1988. 80.). Az e kardok által jelzett földrajzi kapcsolatot több mint kézenfekvő. Nyugat felé való elterjedésüket az imént említett miciai rövid kard mutatja. Ez már a hun uralom nyitánya, amelynek pompás régészeti bizonyítéka V. Varahran kusán-szaszanida király (420–438) Szászsebesen előkerült 14 darab aranypénze (BONA 1988. 137.).

Úgy látjuk tehát, hogy a tekerőpataki kincs az Erdélyi medencében az utóbbi időben mind jobban körvonalazódó és a Marosszentanna kultúrát követő két régészeti kultúrhorizont egyikéhez illeszkedik. Ennek pontosabb körülhatárolását és megismerését a Gyergyói- és a Csíki-medence jövőbeni intenzív és rendszeres régészeti kutatása biztosíthatja, hiszen e két medence szinte fehér foltként jelenik meg a különböző régészeti kutatások eredményét felvázoló térképeken.

3. kép

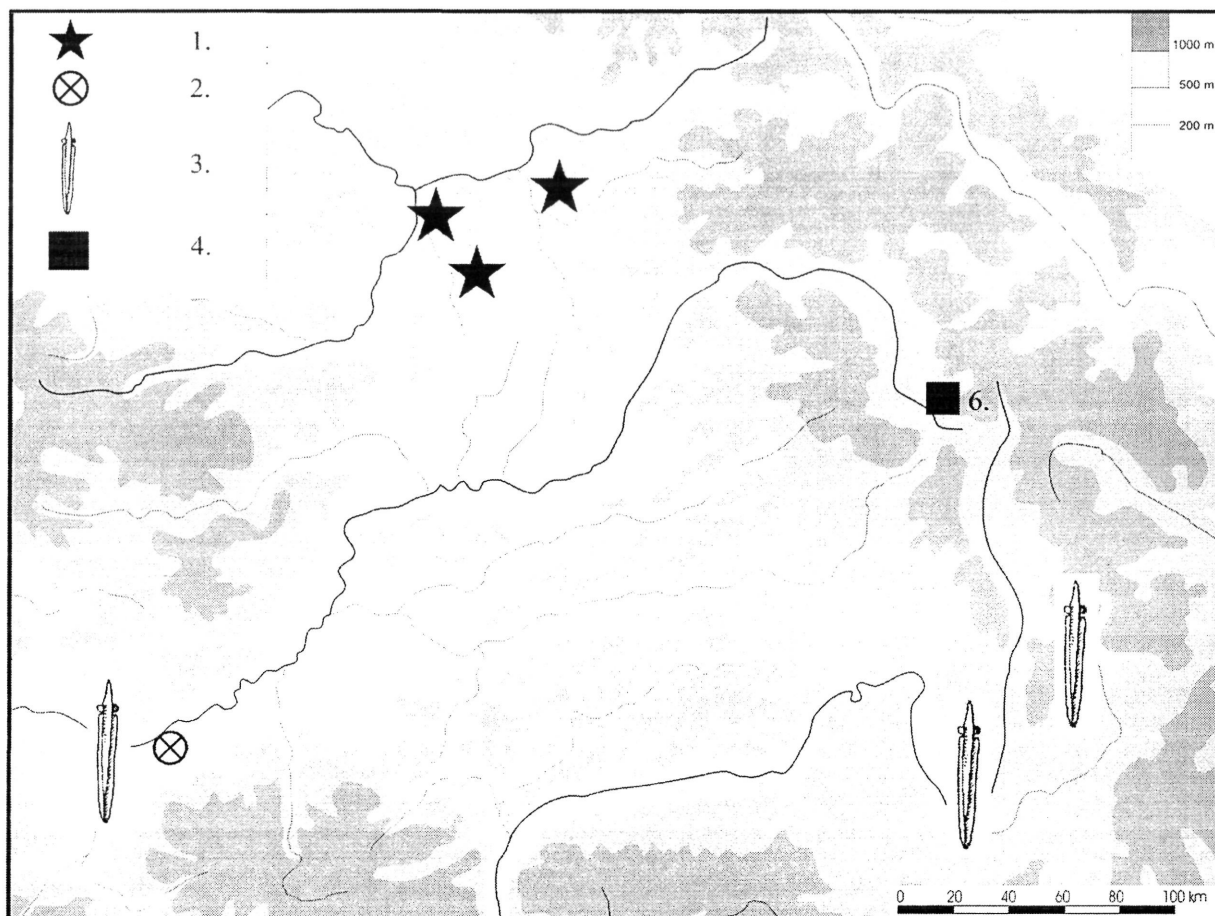
Két kulturhorizont a IV–V. századi Erdélyben.

1: gepida jellegű leletek; 2: V. Varahran pénzei; 3: alán eredetű rövid kardok; 4: Tekerőpatak

Fig. 3

Two cultural horizons in Transylvania in the 4th–5th centuries A.D.

1: Gepidian finds; 2: Coins of Varahran, the 5th; 3: short swords of Alanian origin; 4: Tekerőpatak

Néhány gondolat a tekerőpataki kincs keltezéséről és elrejtésének okairól

Irodalom

ALEXANDRESCU–POP–MARCU 1973.

A. D. Alexandrescu – I. Pop – M. Marcu: Raport asupra săpăturilor de la Hărman, jud. Braşov (1961–1970) [Rapport sur les fouilles de Hărman, dep. de Braşov (1961–1970)]. *Materiale* 10. 1973. 231–259.

AMBROZ 1966.

A.К. Амброз: Фибулы юга европейской части СССР. САИ. Д1–30. 1966. 79–91.

BARTÓK–BORDI 1999.

Botond Bartók – Zsigmond Bordi Lóránd: Obiecte din metal și os descoperite în complexul arheologic de la Chiliești (j. Covasna). *Acta Siculica* 1999. 175–190.

BENINGER 1938.

Eduard Beninger: Ein westgotisches Brandgrab von Maros-Lekencze (Siebenbürgen). *Mannus*. 30. 1938. 122–141.

BIERBRAUER 1968.

Volker Bierbrauer: Das westgotische Fibelpaar von Villafontana. In: I Ritrovamenti barbariche nelle collezioni civiche Veronesi del Museo di Castelvechio. Hrsg. Otto von Hesen, Verona 1968. 75–82.

BIERBRAUER 1980.

Volker Bierbrauer: Zur chronologischen, soziologischen und regionalen Gliederung des ostgermanischen Fundstoffs des 5. Jahrhunderts in Südosteuropa. In: Die Völker an der mittleren und unteren Donau im fünften und sechsten Jahrhundert. Hrsg. Herwig Wolfram – Falko Daim. Österreichische Akademie der Wissenschaften Philosophisch-Historische Klasse Denkschriften 145. Wien 1980. 131–142.

BLĂJAN–TOGAN 1981.

Mihai Blăjan – George Togan: Descoperiri arheologice fortuite la Bratei (jud. Sibiu) [Résumé], *SC*. 1981. 87–93.

BÓNA 1961.

Bóna István: Az újhartyáni germán lovassír. [Das germanische Reitergrab von Újhartyán]. *ArchÉrt* 88. 1961. 192–209.

BÓNA 1988.

Bóna István: Daciától Erdőelvéig. A népvándorlás kora Erdélyben (271–896). In: Erdély története I. Szerk.: Köpeczi Béla. Akadémiai Kiadó, Budapest 1988. 107–234.

CURTA 1994.

Florin Curta: Asupra problemelor de cronologie a tezaurilor de lingouri de la Crasna (jud. Covasna) și Feldioara (jud. Braşov). *Mousaios* 4. 1994. 134–148.

DIACONU 1965.

Gheorghe Diaconu: Târșor, necropola din secolele III–IV. e.n. Editura Academiei Republicii Socialiste România, București 1965.

DIACONU 1966.

Gheorghe Diaconu: Spätsarmatische Elemente in der Sântana de Mureș – Tschernjachov Kultur. *Dacia* 10. 1966. 357–365.

DIACONU 1969.

Gheorghe Diaconu: Das Gräberfelder von Mogoșani (Kreis Dâmbovița). *Dacia* 13. 1969. 367–402.

DIACONU 1973.

Gheorghe Diaconu: Über die Fibeln mit Halbkreisförmiger Kopfplatte und Rautenförmigem Fuss aus Dazien. *Dacia* 17. 1973. 257–275.

GÁLL 2005.

Ervin Gáll: Două spade scurte de pe teritoriul sud-estului Transilvaniei. *Marmatia* 2005. (in print)

HAMPEL 1911.

Hampel József: A gávai sírlelet (Szabolcs m.). *ArchÉrt* 31. 1911. 135–147.

- HARHOIU 1976.
Radu Harhoiu: Tezaurul de la Pietroasa în lumina noilor cercetări. In: Alexandru Odobescu, Tezaurul de la Pietroasa. Opere, IV. kötet, București 1976. 1011–1054.
- HARHOIU 1977.
Radu Harhoiu: The fifth century A.D. Treasure from Pietroasa, Romania, in the light of recent research. British Archaeological Reports, Supplementary Series 14, Oxford 1977.
- HARHOIU 1988.
Radu Harhoiu: Das Kurzschwert von Micia. *Dacia* 32. 1988. 79–90.
- HARHOIU 1994.
Radu Harhoiu: Bârlad. In: Enciclopedia Arheologiei și Istoriei Vechi a României. Ed. Alexandru Nicolae. Editura Enciclopedică, București 1994.
- HARHOIU 1995.
RADU Harhoiu: Über die Steinverzierten Fibeln mit Halbkreisförmiger Spiral- und Rautenförmiger Fußplatte. *Dacia* 38–39. 1994–1995. 185–216.
- HARHOIU 1997.
Radu Harhoiu: Die Frühe Völkerwanderungszeit in Rumänien. Editura Enciclopedică, București 1997.
- HARHOIU 1998.
Radu Harhoiu: Die Schatzfunde von Șimleul Silvaniei (II.). *Das Altertum* 44. 1998. 59–98.
- HARHOIU–GORA 2000.
Radu Harhoiu – Daniel Gora: Aurul migrațiilor. / Das Gold der Völkerwanderungszeit. Editura Enciclopedică, București 2000.
- HICA-CÂMPEANU 1976.
Ioana Hica-Câmpeanu: Das Gräberfeld aus dem 4. Jh. u.Z. von Pălatca (Kr. Cluj). In: Nouvelles découvertes concernant le problème de la continuité daco-romaine en Transylvanie et l'histoire des Roumains au haut-moyen-âge. *Dacia* 20. 1976. 23–36.
- HOREDȚ 1982.
Kurt Horedt: Siebenbürgen in spätrömischer Zeit. Kriterion Verlag, Bukarest 1982.
- HOREDȚ–PROTASE 1970
Kurt Horedt – Dumitru Protase: Der Schatzfund von Cluj-Someșeni. *Germania* 50. 1970. 85–98.
- ISTVÁNOVITS 1992.
Eszter Istvánovits: Some Data on the Late Roman – Early Migration Period Chronology of the Upper Tisza Region. In: Probleme der relativen und absoluten Chronologie ab Latènezeit bis zum Frühmittelalter. Materialien des III. Internationalen Symposiums: Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im nördlichen Mitteldonaugebiet. Hrsg. Kazimierz Godłowski – Renata Madyda-Legutko. Secesja, Kraków 1992. 89–101.
- KOVÁCS 1912.
Kovács István: A maroszentannai népvándorlaskori temető. [Cimetière de l'époque de la migration des peuples à Maroszentanna.] *Dolg.* 3. 1912. 250–367.
- MARINESCU–DĂNILĂ 1976.
Marinescu George – Dănilă Ștefan: Cercetări și descoperiri arheologice în județul Bistrița–Năsăud (II) [Archäologische Forschungen und Funde in Kreis Bistrița–Năsăud]. *File de Istorie.* 4. 1976. 24–56.
- MARINESCU–GAIU 1989.
George Marinescu – Corneliu Gaiu: Die Nekropole bei Fintinele „Rît”, Gem. Matei, jud. Bistrița–Năsăud aus dem 4. Jahrhundert u.Z. *Dacia* 33. 1989. 125–143.
- MITREA–PREDĂ 1966.
Bucur Mitrea – Constantin Predă: Necropole din secolul al IV-lea e.n. în Muntenia [Nécropoles du IVe siècle de notre ère découvertes en Munténie]. Editura Academiei Republicii Socialiste România, București 1966.
- ODOBESCU 1889–1900.
Alexandru Odobescu: Le tresor de Pietroasa. Historique – I. Paris 1889., Description – II. Paris 1896., Etude sur l'orfèvrerie antique – III. Paris 1900.

Néhány gondolat a tekerőpataki kincs keltezéséről és elrejtésének okairól

- ODOBESCU 1976.
Alexandru Odobescu: Opere. Tezaurul de la Pietroasa. Editura Academiei Republicii Socialiste România, București 1976.
- PALADE 1983.
Victor Palade: Săpăturile arheologice din necropola de la Bârlad–Valea Seaca. [Les fouilles archéologiques dans la nécropole Bârlad–Valea Seaca.] *Materiale* XV. 1981. (1983) 398–406.
- PÁRDUCZ 1959.
Mihály Párducz: Archäologische Beiträge zur Geschichte der Hunnenzeit in Ungarn. *AAH* 11. 1959. 309–398.
- PREDA 1980.
Constantin Preda: Necropola romano-bizantină de la Callatis. Editura Academiei Republicii Socialiste România, București 1980.
- PULSZKIY 1889.
Pulszky Ferenc: A szilágysomlyói kincs. *ArchÉrt* 9. 1889. 233–238.
- PULSZKY 1890
Pulszky Ferenc: Die Goldfunde von Szilágysomlyó. Budapest 1890.
- SZEKELY 1945.
Székely Zoltán: A tekerőpataki népvándorlás kori lelet. [Der Fund von Tekerőpatak (Kom. Csik).] *FA* 5. 1945. 95–101.
- SZIMONOVICS 1979.
Э. Алексеевич Симонович: Коблевский Ранжевский могильники около г. Одессы. In: Могильники черняховской культуры. Москва 1979. 63–111.
- TEJRAL 1986.
Jaroslav Tejral: Fremde Einflüsse und kulturelle Veränderungen nördlich der mittleren Donau zu Beginn der Völkerwanderungszeit. *Peregrinatio Gothica (Archaeologia Baltica)* 84/85. VII. 1986. 175–238.
- TEJRAL 1992.
Jaroslav Tejral: Einige Bemerkungen zur Chronologie des späten römischen Kaiserzeit in Mitteleuropa. In: Probleme der relativen und absoluten Chronologie ab Latènezeit bis zum Frühmittelalter. Materialien des III. Internationalen Symposiums: Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im nördlichen Mitteldonauegebiet. Hrsg. Kazimierz Godłowski – Renata Madyda-Legutko. Secesja, Kraków 1992. 227–248.
- TEJRAL 1997.
Jaroslav Tejral: Neue Aspekte der frühvölkerwanderungszeitliche Archäologie im Mitteldonauegebiet. In: Neuere Beiträge zur Erforschung der Spätantike im mittleren Donauegebiet. Brno 1997. 321–398.
- VLASSA 1970.
Nicolae Vlassa: Săpăturile de salvare de la Iernut. *Materiale* 9. 1970. 167–177.

GÁLL Ervin

H–1113, Budapest, Karolina 2/B, 1/3.
Str. Roșia Montană, nr. 72, București
e-mail: ardarichus9@yahoo.com

Some ideas about the chronology of the Tekerőpatak Treasure and the reasons of its hiding

The treasure of Tekerőpatak which was found in 1939 on the Kápolna hill contains a silver brooch, two silver bracelets, three silver buckles, two silver hairrings, three gold lunulas, forty silver denars from the time of Hadrianus (117–138), Antoninus Pius (138–161), Lucius Verus (161–169), ten silver denars from the time of Commodus (180–192) and Constans (337–350), as well as three Gratianus (367–383) gold medals.

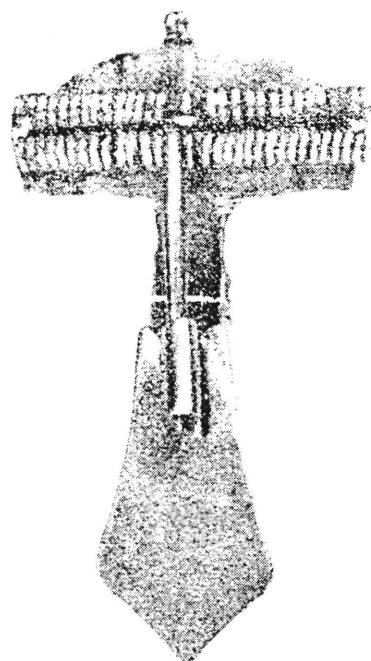
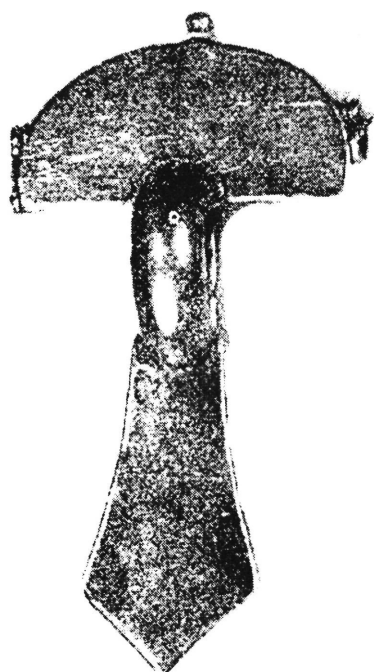
In Transylvanian Basin the brooch is dated to the second half of the 4th – first half of the 5th century, similarly to the bracelets. We can't date exactly the hairrings, and the three buckles can be also dated on a very large scale. The three lunulas can be put only to the 5th century. Thus the hoard can be dated, in my opinion, to the first half of the 5th century or to period D1 of German archaeology. The coins were hoarded up during several centuries, that, in my view, is a sign of tesauration.

I consider the Tekerőpatak find to be a treasure. We can date it after the Marosszentanna Culture, and this is a product belonging to one of the two cultural horizons following Marosszentanna. Intensive and regular archaeological researches in Gyergyó and Csík Basin can provide a basis for its better determination in the future.

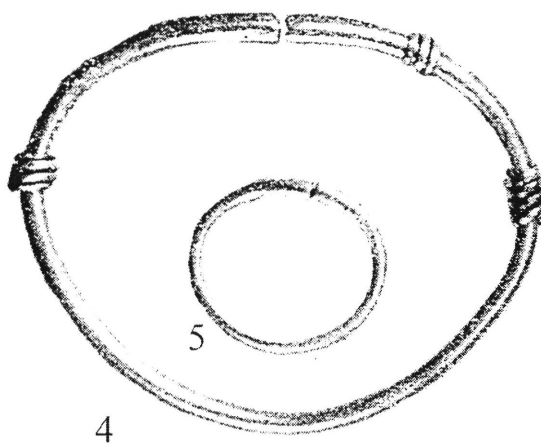
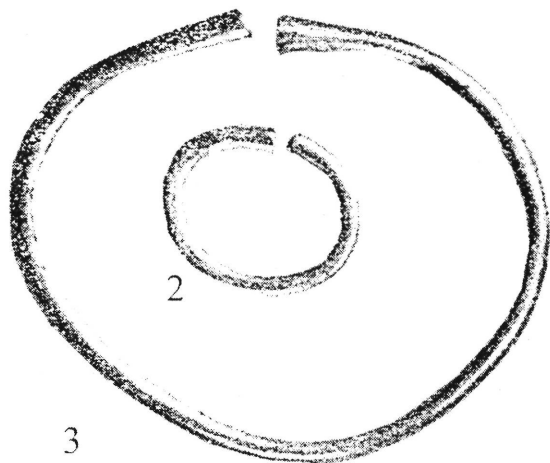
Translated by the author

Ervin GÁLL

H–1113, Budapest, Karolina 2/B, 1/3.
Str. Roşia Montană, nr. 72, Bukareşt
e-mail: ardarichus9@yahoo.com

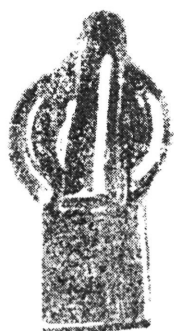
1 a-b.

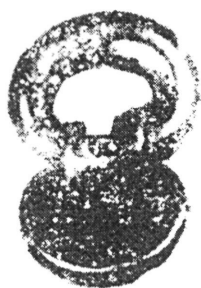
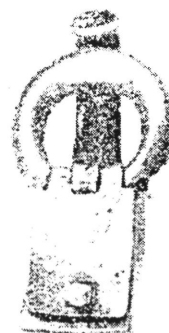
I. tábla
Tekerőpatak

Table I
Tekerőpatak

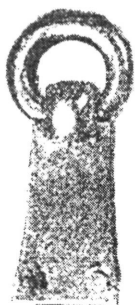
0 3 cm

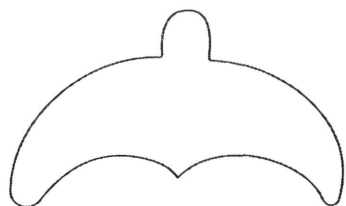
1a-b.

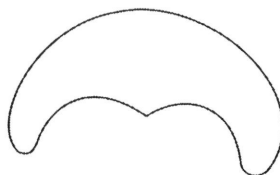
2a-b.

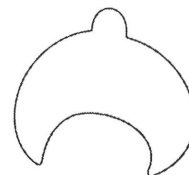
3a-b.

4.

5.

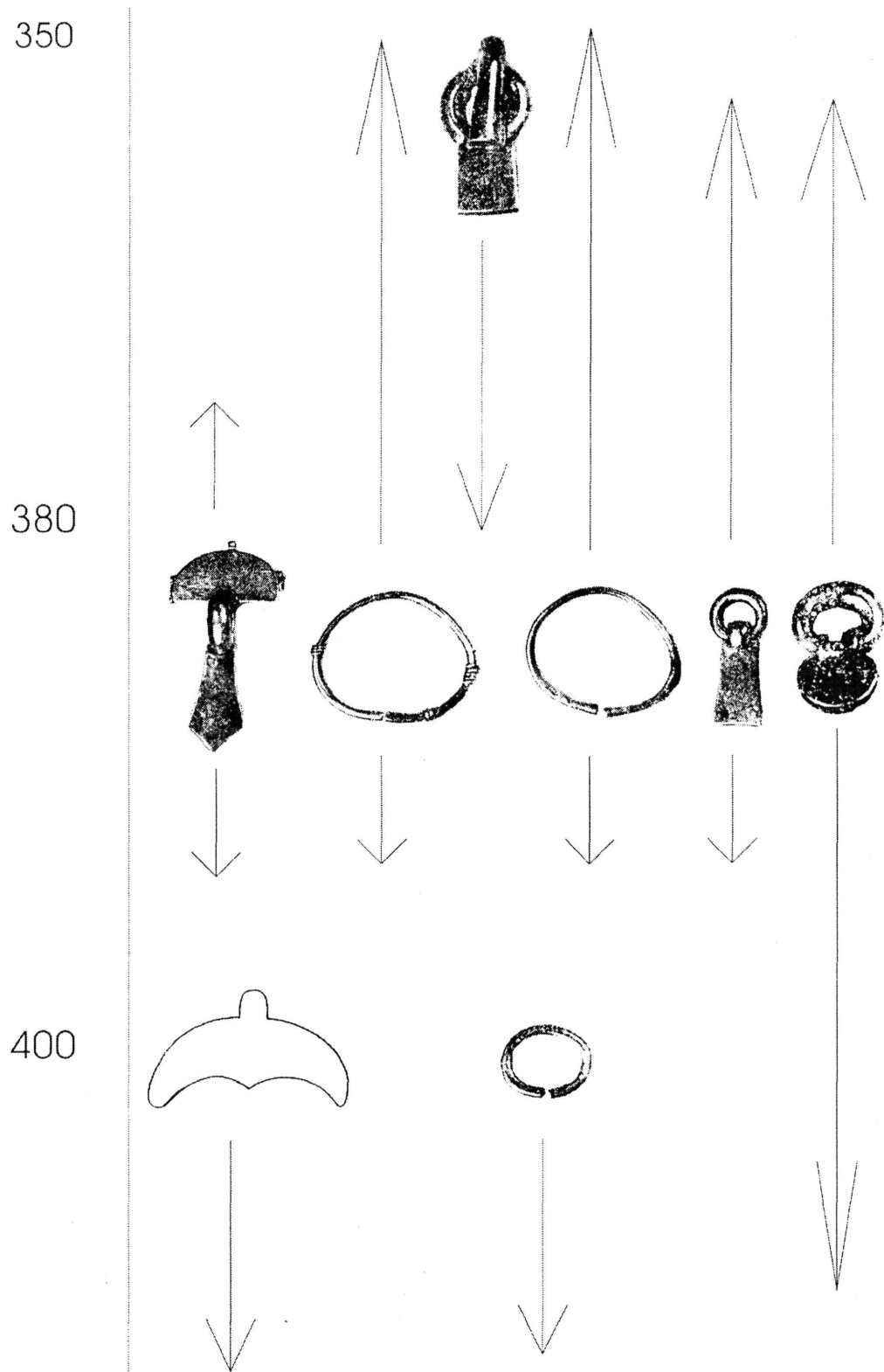

6.

II. tábla
Tekerőpatak

Table II
Tekerőpatak

Néhány gondolat a tekerőpataki kincs keltezéséről és elrejtésének okairól

III. tábla

A tekerőpataki kincs tárgyai használatának időrendje

Table III

The chronology of the use of the objects of the Tekerőpatak treasure